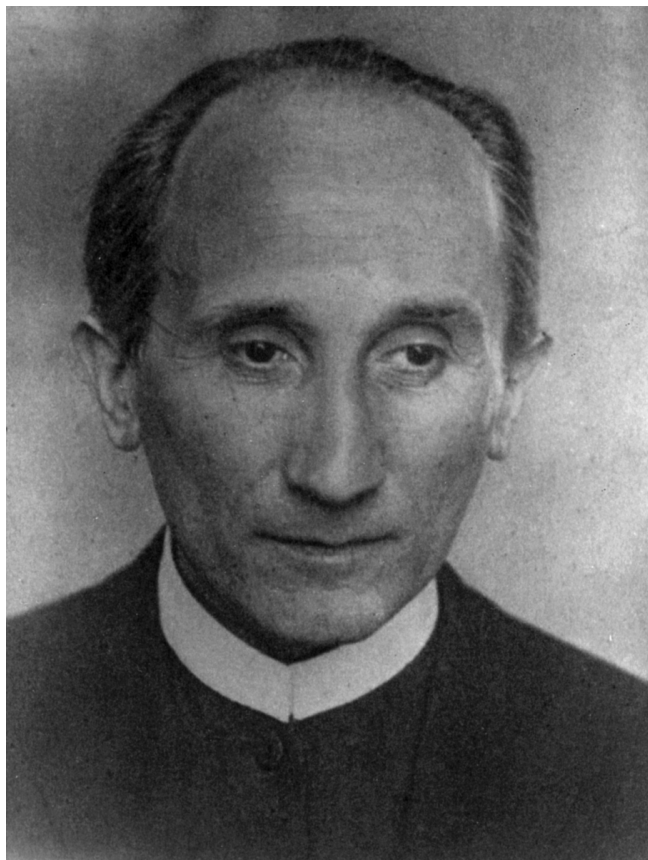

**ROMANO
GUARDINI**

ZIVÝ
DUCH

TRIÁDA

**ROMANO
GUARDINI**

ZIVY

DUCH

Přeložil a doslov napsal Jan Frei

Alle Autorenrechte liegen
bei der Katholischen Akademie
in Bayern Romano Guardini,
Unterscheidung des Christlichen
3. Auflage 1994 (Bände 1 und 2) / 1995 (Band 3)
Verlagsgemeinschaft Matthias Grünewald,
Mainz/Ferdinand Schöningh, Paderborn

Translation & epilogue © Jan Frei, 2023
Photo © Nakladatelství Triáda

ISBN 978-80-7474-374-0
ISBN (pdf) 978-80-7474-442-6
ISBN (epub) 978-80-7474-443-3
ISBN (mobi) 978-80-7474-444-0

ÚVOD

Podstatu novověkého vývoje ducha¹ můžeme určit mimo jiné z následujícího hlediska:

Jednota středověkého obrazu světa se rozvolňuje. Mizí bezprostřední samozřejmost, s níž se různé oblasti lidského bytí a tvoření do této jednoty zařazovaly. Mizí jistota, s níž myšlení a jednání přecházelo z jedné oblasti do druhé: z oblasti víry do oblasti přirozené kultury, z oblasti etické do estetické, z filosofické do politické a tak dále. Končí nenucenost, s níž byla kritéria jedné oblasti přenášena na druhou, výsledky jedné formy snažení pojímány do jiné. Každá oblast usiluje založit se sama v sobě; hledá tedy to, co ji konstituuje jako tuto specifickou oblast, odlišnou od všech ostatních. Hledá svůj, jen sobě vlastní smysl, jen sobě vyhrazenou základní hodnotu, jen pro sebe platná měřítka pravosti; v závislosti na nich pak hledá normy toho, oč má usilovat, aby to odpovídalo její podstatě, tj. hledá svou zvláštní – „kriticky očištěnou“ – metodu. Jde tu o zprvu temně pocíťovanou, pak stále jasněji požadovanou a teoreticky zdůvodňovanou samostatnost kulturních oblastí – přičemž „kultura“ se tu chápe v tom nejširším smyslu: jako obecný pojem pro vše, co člověk v živém styku s okolním světem vytváří a čím je.

Tak se oblasti odpoutávají jedna od druhé: co do předmětu, nosného úkonu, určující hodnoty, specifické metody. Toto dění často provázejí ty nejprudší boje, často vzpurné základní nasměrování (nebo alespoň jeho zdání), jímž se

¹ Trojice článků, které zde vycházejí jako samostatná knížka, pochází z roku 1927; tento úvod původně vyšel jako součást článku *Grundlegung einer Bildungslehre*. Ke knižnímu vydání dochází na popud nakladatelství Arche, Curych. [Poznámka autora z roku 1950. Ke struktuře a historii této Guardiniho knížky viz Doslov, s. 91n.]

rozbíjejí posvěcené nároky řádu a tradice. Nové významy se prosazují s důsledností, která vede – v naší rozporuplné lidské existenci to, zdá se, ani nemůže být jinak – ke stále větší jednostrannosti, ba neústupnosti. Vyhraňují se zvláštní oblasti: věda, která uznává jen metodicky důsledné, předmětem určované zkoumání pravdy; umění, které slouží jen realizaci estetické hodnoty, dokonalosti výrazu a tvaru; politika, která chce jako jediný cíl svého jednání existenci mocného a blahobytného státu; hospodářství, které jako hodnotu a měřítko uznává jen maximální úroveň výroby a zásobování; etika jako čiré „konání dobra pro dobro“, nezávislé na všech náboženských nebo světských cílech.

Každá oblast se prosazuje tak rozhodně, že se kvůli jejich autonomii ztrácí jednota celku. Už nelze nahlédnout, co by takto určená politika ještě mohla mít společného s individuální etikou, takto určené umění s pravdou poznání. Snaha o autonomii zjevně samu sebe špatně pochopila. Kvůli správnému částečnému cíli – totiž rozpracovat zvláštní oblast v její svébytnosti – odsunula zařazení této oblasti do celku předmětné i osobní souhrnné souvislosti. Vůle ke „kritické čistotě“ správně viděla specifické sebezaložení, ne však neméně důležité specifické zařazení.

Dnes se zdá, že do popředí vystupuje tato druhá strana problému: cit pro totalitu lidské existence jako jednotu rozmanitých předmětných oblastí, základních aktů, hodnot a kritérií. Cit pro to, jak nemožná je odtrženost oblastí, způsobená absolutní vůlí k autonomii. Na naléhavosti nabývají problémy vztahu, přenášení významů, začleňování.

ŽIVÁ SVOBODA

Pokus jasně ukázat filosofické základy křesťanského vzdělávání se nutně musí vyrovnat s problémem svobody. S ním je nedílně spojen problém nutnosti (to slovo zde chápeme v obecném smyslu). Oba nakonec vyvolávají otázku, v čem je zakotven lidský postoj, který tyto dva pojmy popisují; to nás vede k problému ducha.

Studie „Živá svoboda“, „Svoboda a nezměnitelnost“ a „Živý duch“ tak tvoří jednotu a navazují na mé *Základy nauky o vzdělávání*.²

I

Proces vzdělávání se buduje ze tří prvků:

Zprv je to vzdělavatelná lidská bytost – „lidský výrůstek“, abychom použili slovo Albana Stolze. A sice lidská bytost tak, jak konkrétně jest. Tedy uprostřed svého životního prostoru, vztažená k lidem – jednotlivcům i společenstvím –, vztažená k věcem, v živé souvislosti s dějinami i v jedinečnosti svého přítomného „nyní“.

² Srov. R. Guardini, *Grundlegung der Bildungslehre v řadě Weltbild und Erziehung*, č. 1, Würzburg⁵1962.

Zadruhé je to souhrn všech těch hodnot a momentů celkové podoby, které v člověku – přesněji: v tomto člověku – tíhnou k uskutečnění. Nazvěme je živý obraz.

Nakonec je to sám úkon vzdělávání, jímž se toto uskutečňování a formování provádí.

Celý tento proces – je to konkrétní jednota a jen s jistým násilím jsme jej mohli rozložit na uvedené prvky – má určitý podstatný charakter, který určují dva momenty: svoboda a oblast nezměnitelného.

Úkon vzdělávání, ať už je zaměřen na něho jiného, nebo na vlastní *já*, vychází ze svobody a chce svobodu vytvářet. Tím se vzdělávání člověka liší od procesu uskutečňování formy, jak se odehrává u vzrůstajícího stromu či rostoucího zvířete. Svě místo, východisko, cíl a zajištění však tato svoboda získává z toho, co je nezměnitelné.

Sféru nezměnitelného tvoří všechny momenty, které jsou rostoucímu člověku i jeho vzdělavate-li dány, které člověk nemůže změnit, ba které – pokud rozumí sám sobě a řádu věcí – vůbec nemůže *chtít* změnit. Sem patří nejprve to, co je nutné: ideje, hodnoty, zákony – od těch nejvyšších, duchovních, k nejnižším, hmotným. Má-li být proces vzdělávání opravdový, musí se pohybovat mezi nimi. Dále sem náleží fakta. Zákon nemůže být jiný, než jaký je. Fakt by velmi dobře mohl být jiný. Vzorec pro zákon volného pádu nemůže nikdy znít jinak, než jak zní. Že však teď zvednu a nechám spadnout tuto konkrétní cihlu, to se stát nemusí. Může to zůstat

neuskutečněno. Pokud se to děje, otevírá se bezpočet možností směru, intenzity atd. Avšak pokud to již proběhlo, tento fakt je nezrušitelně skutečný. Z nutností a faktů se spřádá rovina nezměnitelného – rovina, na níž se nacházíme, na níž rosteme, na níž připravujeme svůj osud. Je to také rovina, na které probíhá proces vzdělávání, a bytí přiměřená pedagogika musí vědět, co pro skutečnou, nikoli fantastickou vzdělávací práci znamená vidět dané nezměnitelnosti a být jim práv.

Étos snah o vzdělání spočívá v tom, že jsme právi tomu, co nelze změnit; je to smysl pro nutnost a fakt. Jím se vzdělávání stává přiměřeným skutečností, reálným. Étos snahy o vzdělání však zároveň spočívá ve vědomí o svobodě. Vědět o svobodě, jednat ze svobody a z odpovědnosti za ni, svobodu rozmnožovat a rozšiřovat – to patří k nejhlubšímu zaměření člověka právě tak jako respekt k tomu, co je nezměnitelně dáno. Na základě této souvislosti nyní bude řeč o tom, co je svoboda.

Zde bych však chtěl něco předeslat:

Výklad otázky svobody je zatížen tisíciletými kontroverzemi. Nelze o ní přemýšlet, nebyl-li předtím očištěn vnitřní postoj. O to se v krátkosti pokusí následující úvaha:

Každé poznání, má-li se zdařit, má své předpoklady. Poznávací schopnost není mechanický aparát, nýbrž živá potence. Poznání neprobíhá tak, jako když natáhneme fotoaparát a ten mechanicky

pojme to, co má před čočkou. Tak probíhá jakési myšlení *in abstracto* – myšlení vůbec, myšlení subjektu vůbec, zaměřené na objekt vůbec. Nic z toho ale ve skutečnosti neexistuje, je to prázdné schéma. Existuje konkrétní myšlení tohoto živého člověka, zaměřené na tuto určitou věc. To však je konkrétní, živý úkon. Může se zdařit i nezdařit. A zda se zdaří, to závisí na zcela konkrétních předpokladech: na tom, zda konkrétní, v tomto aktu myšlení žijící subjekt stojí tam, kde stát musí, má-li uchopit tento předmět; zda má ten vnitřní postoj a nasměrování, které jsou tu nezbytné; zda se jeho orgán tvárně přizpůsobil předmětu tím specifickým způsobem, který vyžaduje právě tento předmět, respektive tato třída předmětů, tato oblast skutečnosti. To vše se liší podle předmětu, který má být poznán.

Stejně tak je rozdíl, zda jde o logicko-matematickou souvislost, nebo o výraz nějaké podstatné skutečnosti. To první, například určitý matematický nebo fyzikální zákon, se dá odvodit. To druhé, tedy například že „existuje“ železo a že „železo“ má tuto konkrétní řadu vlastností – tuto barvu, tuto míru křehkosti, tuto váhu atd. –, to nelze odvodit, nýbrž vposled jen ukázat, uchopit, přijmout. Je-li naslouchající pouze ochoten a rozhodnut nikdy neuznat nic, co by nakonec vedlo k výroku $A = \text{ne-}A$, naopak je-li ochoten a rozhodnut nikdy se neuzavřít před ničím, co vposled vede k výroku $A = A$, pak může být přinucen k vhledu do čistě logických souvislostí. U výrazů podstaty je tomu jinak. Abychom viděli,

že tato věc zde je taková, jaká je, abychom uchopili toto konkrétní, takové a takové, smyslem naplněné jsoucno, k tomu patří víc než ochota myslet logicky. Kvalitativní určení, výraz podstaty se našemu poznání vnucuje ne formální, logickou nutností, nýbrž nárazem příslušné podstaty na naši bytost, mocí, kterou má určitost jejího konkrétního bytí nad naši receptivitou. Aby však tato srážka, tato moc přinesla výsledek, musí tu být ochota vidět právě specifčnost věcí, to, co jim je vlastní; ochota připustit každou věc – a zejména tu, o niž jde – takovou, jaká je; nepředepisovat jí, jaká má být, nýbrž nechat ji promlouvat z jejího svobodného smyslu. To se zdá samozřejmé, avšak není. Vůbec! Ve skutečnosti se neotevíráme vůči světu, jak v sobě jest, nýbrž požadujeme od něj, aby byl takový, jaký jej chceme. Naše vůle k sebeprosazení chce, aby věci byly takové, že se mezi nimi budeme cítit potvrzeni, přijati, nesení, podporováni. Tak se neustále snažíme svět přeformovat podle našeho specifického bytí. Každý pohled na svět, jak skutečně, ze sebe jest, přináší mé individuální existenci větší námahu. Každá věc má podstatné stránky, jež jsou cizí mé specifické přirozené vůli. Existují celé oblasti bytí, jež jsou cizí mé svévůli. Ba i ve mně samém jsou podstatné stránky, jež jsou dominantám mé bytosti nepohodlné. Vidět skutečnosti, jak jsou, tedy pokaždé způsobuje, že svět se pro mne stává méně pohodlným. Ovšem pokaždé také více stojí za to v tomto světě existovat – ve světě, o němž musím říci, rozumím-li

správně sobě samému: „Děkuji Bohu, že svět není takový, jaký jej chci.“

To platí ve zvláštní míře pro svobodu. Na tom, zda svoboda je, pro mne závisí mnohé. Jistá velmi silná část mé bytosti má zájem na tom, aby svoboda neexistovala. Žiji pohodlněji, pokud svoboda není. Všechno, čemu říkáme odpovědnost, je ode mne odňato, jakmile svoboda není. Pokud vůbec u nějaké otázky, pak právě u otázky po svobodě je nutné předem se vyzbrojit pro konfrontaci s tím, co skutečně jest. Být ochoten to uchopit a vzít na sebe.

II

A nyní se ptejme: Existuje svoboda?

Chceme však tuto otázku položit správně. Většinou se už od samého začátku klade tak, že se stává neplodnou. Klade se abstraktně. Ptáme se třeba: Je možné, aby se nějaké jednání dělo bez kauzální nutnosti? Pak z toho vznikne obvyklá bezvýsledná disputace. Ve skutečnosti nejde o abstraktní problém, nýbrž o konkrétní skutečnost. Musíme se tedy dotazovat toho, co jediné nás o skutečnosti informuje, totiž zkušenosti.

Tedy takto: Existuje v mé vnitřní zkušenosti nějaký proces, nějaká forma úkonu, nějaký vztah k předmětu a ke mně samému, který se vyznačuje určitou zvláštní povahou, odlišnou od povahy všech ostatních procesů, forem úkonů a způsobů vztahu?